

Весна С. Трифуновић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука У Јагодина
Катедра за друштвено-хуманистичке науке

УДК 316.42:37(497.11)
DOI 10.46793/Uzdanica18.II.357T
Стручни рад
Примљен: 1. октобар 2021.
Прихваћен: 3. децембар 2021.

ДРУШТВЕНА КРИЗА И ОБРАЗОВАЊЕ¹

Апстракт: У раду се разматра повезаност друштва и образовања и утицај друштвене кризе на функционисање система образовања. Намера је да се, прво, истакне потреба континуираног истраживања повезаности друштва и образовања и, друго, опише начин на који оба система „одговарају” на глобалне изазове, укључујући и пандемију ковида 19. У раду ће бити коришћена дескриптивно-аналитичка метода.

У првом делу рада дају се основна одређења термина важних за разумевање релације друштво–образовање. У другом делу рада аутор анализира како глобализацијски процеси и слабљење државе у међународним односима утичу на формално образовање. У трећем делу анализира се утицај радикалних промена у друштву и култури изазваних безбедносним претњама, као и утицај нових технологија на „природу” формалног образовања. Закључује се да изазови и ризици које носи „екстремна” садашњост својим комплексним деловањем образовне политике чине глобализованим.

Кључне речи: друштвене промене, друштвена криза, образовање, образовне политике, пандемија.

УВОД

Овај есеј се бави проблематиком друштвених промена и промена у образовању које показују да је обликовање образовних политика појединачних држава све више под утицајем међународне политике и под утицајем глобализоване светске политике. У есеју се полази од становишта да се, данас, образовне политике у Републици Србији све више формирају под утицајем међународне политике и недржавних актера.

Само у последњих неколико деценија улога државе у стварању образовних политика се мењала и пролазила кроз следеће фазе: 1) држава је имала улогу најважнијег субјекта у креирању образовних политика, 2) држава

¹ Рад је настао као резултат истраживања у оквиру билатералног пројекта „Кризе, изазови и савремени образовни систем” који реализују Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу (Србија) и Филозофски факултет Универзитета Црне Горе (Црна Гора) (2021–2023).

преноси један део властитог суверенитета на интеграције којима тежи да припада, „користећи” образовање као инструмент хармонизације са њима – дели одговорност за креирање образовних политика са надржавним асоцијацијама, 3) у савремености долази до снажних глобалних утицаја који у највећој мери обликују образовне политике – држава се усклађује и прилагођава глобалним трендовима. Структуру есеја чине три целине: у првој целини биће приказана основна одређења следећих термина – друштвене промене, друштвена криза, међународни систем, образовање. У другој целини биће, прво, дато основно одређење државе и, друго, кратки осврт на њен утицај на образовање и креирање образовних политика. У трећој целини биће приказана основна одређења глобализације и приказан начин на који глобализујући процеси попут ковид 19 пандемије својим сложеним деловањем обликују развојне политике друштва, а образовне политике чине глобализованим.

Анализиране су монографске студије домаћих и страних аутора које представљају резултате теоријских анализа и емпиријских истраживања у чијем средишту су кретања на европској друштвеној и образовној сцени, а која су посредно или непосредно повезана са актуелном реформом образовања у Републици Србији; затим, студије које се баве вредносним аспектом образовања и које могу представљати основу за формирање образовних политика.

Сложени карактер посматраних појава захтева примену различитих метода и пратећих техника и инструмената. Кључ за њихово разумевање јесте развојност, као базична карактеристика свих посматраних чинилаца и поред извесне склоности друштва и образовања ка конзервирању достигнутих стандарда. Овакво истраживање превазилази могућности једног истраживача – захтева интердисциплинарни приступ и тимски рад. Намера је аутора, стога, да у овом раду истакне потребу истраживања основних обележја актуелних образовних политика које дефинишу однос према променама и начин њиховог прихватања. Те политике су израз односа према вредносним оријентирима који су довели до друштвених промена (2000) оличених у одбацивању социјалистичке и прихватању неолибералне стратегије развоја. Мењала се и стратегија образовања, нарочито су процеси подстакнути потписивањем Болоњске декларације (2006) довели до круцијалних промена у организацији формалног образовања и избору садржаја намењеног учесницима образовног процеса, који су пратили нову идеолошку парадигму.

ОДРЕЂЕЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА

Друштвене промене показују, уколико се прати историјска перспектива – континуирано испољавање и, уколико се прати културолошка перспектива – модификације у испољавању. У овом есеју проблему друштвених промена се приступа кроз анализу њихове повезаности са вредностима и

културом: за живот у друштву човеку су неопходни системи оријентације попут вредности и оквири усмерења попут културних образаца. И системи оријентације и културни обрасци се преносе путем формалног образовања – образовање учествује у процесу културне трансмисије (Огбу 1989). Категорије оријентације, како их описује Агнеш Хелер, неопходне су за друштвени живот: „оне преузимају улогу биолошких инстинката потиснутих сузбијањем природних граница [...] указују на то шта треба изабрати а шта избегавати у најразличитијим сферама реалности” (Хелер 1983: 34). Категорије оријентације, према Едварду Сапиру, захтевају од појединца самообуздавање: „Стремећи култури, дакле, појединачно лично ја се чврсто везује за нагомилана културна добра свога друштва [...] зарад усмерења што га пружа свет (или, боље, један свет) културних вредности” (Сапир 1974: 89). Промена система вредности је, дакле, повезана са наметањем нове стварности и потребом да се стара ревалоризује.

У социолошком смислу друштвена промена је, према П. Хафнеру (1997), ново друштвено стање које обележава измена социјалне структуре, међуљудских односа, друштвених односа, система друштвених вредности и образаца развоја културе, док је друштвена криза посебан облик спровођења друштвене промене у условима максималног заоштравања друштвених противуречности, када старе друштвене структуре не могу да се прилагоде новим захтевима друштвеног развоја. Друштвену кризу карактеришу односи неусклађености, стагнације, противуречности у различитим социјалним сферама и она постаје дубља уколико је мања прилагођеност битних елемената друштвене структуре захтевима развоја (Хафнер 1997).

Грчка реч *krisis* (κρίσις) означава избор, одлуку, преокрет, опасност, одлучивање. Сама реч се односи на давање мишљења, процене или одлуке. Обележава неку кључну ситуацију, преломни тренутак или прекретницу. Том се речју означава нестабилна ситуација у социјалној, политичкој, економској димензији стварности.

Кризе се појављују на индивидуалном и друштвеном нивоу. На индивидуалном нивоу представљају повећану напетост, психичко оптерећење, изложеност стресу, отежану оријентацију у времену и простору у процесу одлучивања, односно представљају промену у уобичајеном функционисању особе. „На друштвеној разини показују пријетећу друштвену ситуацију у политичким, економским, социјалним и културним суставима. Представљају препреку, битну промјену која омета нормалан рад и изазива другу појаву као своју посљедицу [...] Кризом се означава врло тешко стање након којег се очекује или разрешење или катастрофа” (Ивановић 2014: 12).

Проналажење излаза из кризних ситуација, према В. Ивановић (2014), представља велики изазов – потребно је да „излаз” буде заснован на општем добру, општеприхваћеним хуманистичким вредностима и међуљудској повезаности. Проналажење излаза из кризних стања је важно и за појединца и за

друштво и за међународну заједницу. У том смислу улагање у образовање и стицање знања из различитих дисциплина може да пружи значајан допринос процесу изласка из кризе. Уочава се да је препорука В. Ивановић за излаз из кризних стања подударна са препорукама Међународне комисије за образовање у 21. веку које наглашавају потребу развијања четири стуба образовања у циљу припреме појединца за прилагођавање бројним убрзаним променама у друштву (Делор 1996).

Извештај Жака Делора „Образовање: скривена ризница” темељи се на „стубовима образовања”, који ће осигурати остваривање концепта целоживотног учења, а темеље се на учењу *да се зна, да се чини, да се живи заједно и да се буде*. Извештај је настао у доба када је, с једне стране, знање почело да се редефинише због убрзавања протока информација, док је, с друге, формално образовање споро одговарало на нове изазове. Извештај се ослања на *Белу књију* Европске комисије о расту, конкурентности и запошљавању (1993) у којој се појединац посматра као одговорна, савесна и активна особа, која кроз процес образовања стиче знања и способности за различите друштвене улоге.

Начин организације и функционисања система формалног образовања и учења (*on-line* настава) у условима безбедносних ризика (тероризам, здравствени ризици попут пандемије) са којима се данас сусрећемо, међутим, не пружају прилику да се развијају сви стубови образовања. Данас се формално образовање углавном усредсређује само на први стуб образовања (*да се зна*), док су други занемарени.

Један од основних појмова важан за разумевање света у коме живимо, као и одговарајућих стратегија образовања, јесте међународни систем. Међународни систем није само скуп појединачних држава, већ његову суштину одређује међусобна интеракција и односи међу државама који се успостављају. Према Џ. Нају (Joseph Nye), „[м]еђународни системи нису само државе које га чине. Међународни политички систем је образац односа између држава” (Нај 2006: 42). И према И. Јањеву, међународни систем је заснован на „интеракцији субјеката у оквиру овог система држава” (Јањев 2003: 18–19). Интеракција међу државама уобличава међународне односе, а њихова суштина или „битак” се налази у „трансакцијама свих врста које пресецају државне границе: политичким, безбедносним, економским, друштвеним, културним, еколошким” (Симић 2009: 9). Интеракција међу државама и трансакције које их прате, може се закључити, повезане су и са уобличавањем њихових образовних политика у мери у којој су појединачне државе „премрежене” међудржавним (или међународним) споразумима који обезбеђују доминацију надржавних регулаторних тела.

Образовање има велики значај за појединца и друштво, међутим, његов основни задатак се мењао кроз различите историјске епохе. Основни задатак образовања у тзв. новом времену јесте да повећа човекову прилагодљи-

вост динамици промена које настају и има циљ да подстакне развој вештина и способности које би требало да му олакшају способност прилагођавања друштвеним променама, што би значило да ће човекова будућност зависити од његовог образовања (Миладиновић 2013). Придавање тако битне улоге образовању је повезано са сталним реформама образовања како би, претпоставља се, обезбедиле његову повезаност са дешавањима у области економије, привреде и културе. Посебно, како би припремиле нове генерације за радне улоге у условима појачане информатизације и нових технологија. На крају, реформе образовања које се одвијају и у европском и другим образовним просторима су у функцији стварања глобалног образовања.

ДРЖАВА И ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ

Према реалистичком концепту, држава је „национални субјект међународних односа и њене одлике су: територија, становништво, државна власт, национална привреда и национална култура” (Димитријевић, Стојановић 1996: 106), што упућује на закључак да су државе најзначајнији субјект формирања укупне развојне политике, укључујући и образовне. У неолибералном концепту, међутим, државе не представљају најзначајније субјекте међународне политике, већ је много важнији значај „недржавних актера” који остварују утицај на развојне политике, а међузависност се проглашава основом светског друштва (Нај 2006: 17). У оквиру концепта „комплексне међузависности” који су представили Р. Киохан (Robert Keohane) и Џ. Нај (Joseph Nye), нарочито се истиче значај транснационалних субјеката у формирању међународних односа и инструменти комуникације попут тзв. трансвладине политике, која означава повезивање са политикама других влада, а не са националним интересом. У моделу комплексне међузависности се релативизује повезаност деловања државе и националног интереса.

Једна од димензија националног интереса је национална култура, под којом се подразумевају основне претпоставке које деле чланови једне националне заједнице о кључним питањима са којима се суочавају. Те основне претпоставке се разликују у различитим националним културама. Међузависност и интеграције у савремености, међутим, намећу вредносне системе који постају заједничка културна основа припадника различитих нација и држава и воде уједначавању културе, тј. воде ка глобализацији културе која је снажно повезана са хомогенизацијом образовања.

Кроз фазу глобализовања пролазе сва подручја друштва, као и образовање које је, такође, укључено у мрежу међузависности из које проистиче хомогенизација образовања или, практично, концепт глобалног образовања.

Глобални актери (пре свега, међународне организације) имају врло сличан поглед на то како треба да изгледа образовање у информатичком добу,

те често промовишу врло сличне принципе образовања и развоја уопште, који треба да буду прихваћени у већини земаља (Спасеновић 2019: 78).

Како би се једноставно могао дефинисати концепт глобалног образовања? Постоји више одређења, а једно од њих је саставни део Декларација о глобалном образовању у Мастрихту (2002) које је декларативног карактера – глобално образовање подстиче људе да виде реалност глобализованог света и да учине да свет буде место веће правде, једнакости и људских права за све (Кабезудо и др. 2008).

Смернице за глобално образовање (2008) наглашавају нови приступ образовању чији је циљ да омогући учесницима да разумеју светска питања и истовремено им пружа пожељна знања, вештине, вредности и ставове како би се суочили са њима. У том смислу, глобално образовање је процес индивидуалног и колективног развоја који омогућава трансформацију и самотрансформацију. У суштини, то је друштвена пракса. То је такође трајна „припрема” за живот, у коме стицање оперативних и емоционалних способности за анализирање и критичко размишљање о реалности омогућава ученицима да постану активни друштвени чиниоци (Смернице за глобално образовање 2008: 17).

Прокламовани циљеви глобалног образовања намећу одређени концепт образовања и креирају образовну политику државе.

Образовна политика је традиционално спадала у надлежност националних држава, а вредности на којима се заснивала везивале су се за националне интересе. На основу своје политичке снаге, држава је изражавала и преносила своје идеолошке и вредносне преференције и социјално-економске циљеве и на тај начин усмеравала праксу образовања и контекст у коме она делује (Деспотовић, Поповић 2014: 49).

Међутим, у протеклом периоду, под утицајем глобализације и посредством деловања међународних актера (нпр. ОЕЦД, Светска банка), приметан је снажан утицај глобалних токова у образовању на креирање националних образовних политика у већини земаља света. Тиме су одређене вредности, засноване на неолибералној економији и тржишним принципима, упливале и у подручје образовања (Спасеновић 2019).

Тумачењу повезаности глобализације и образовања, посебно у погледу ширења глобалног модела образовања, многи аутори су приступили са позиција теорије зависности и теорије светског система (Портној 2016: 66). У складу са овим схватањима, образовање је један од кључних механизма којима тзв. државе светског центра остварују моћ над другим државама. Сврха развијања и унапређивања образовних система широм света није, првенствено, да се обезбеди квалитетно образовање за све, него да се одржи неједнакост у оквиру светског система, са доминантном улогом утицајних, економски развијених земаља. Другачије речено, кроз образовање се усва-

јају основне вредности капитализма и прихвата као нормална хијерархијска природа поделе рада.

Фински стручњак П. Салберг (Passi Sahlberg) посматрао је глобалну реформу образовања кроз трендове GERM (Global Educational Reform Movement) (Салберг 2010, 2012, 2016, према Спасеновић 2019). Он је издвојио кључне карактеристике у трендовима глобалног образовања: повећана конкуритивност унутар образовног система, стандардизација у образовању, сужавање фокуса у наставном процесу на кључне наставне области, ослањање на корпоративни модел управљања, успостављање одговорности наставника за постизање образовних стандарда.

Образовне политике покушавају да дају одговор на изазове из друштвеног окружења, иновирајући систем образовања, прихватајући нове вредности и покушавајући да обезбеде функционалност и модерност. Често при томе морају да се суоче са конфронтацијом између нових и старих идеја, метода и пракси.

Глобализујући процеси доводе до низа перманентних промена у различитим „локалним” друштвима изазваних прихватањем неолибералне стратегије развоја. Усаглашавање са захтевима неолиберализма на подручју образовања довело је до „глобализације или хомогенизације образовања” (Барлоу, Робертсон 2003) у коме је одабир циљева и избор вредности сведен на прихватање стандарда. Пример за овакво поступање је процес хармонизације образовања унутар држава које желе да приступе Европској унији (ЕУ) са тзв. европским образовним простором.

Приступање ЕУ за сваку државу која жели да постане део ове интеграције представља велики изазов јер је неопходно у предприступном периоду имплементирати огроман број правних норми, обавезујућих за ЕУ, у националне правне системе. Процедура приступања због дуготрајности може да изазове извесни замор. Стога је Одбор за образовање и културу Европског парламента спровео у дело идеју да се образовни програми ЕУ отворе за треће земље са перспективом приступања у намери да се на подручју образовања оствари њихово приближавање ЕУ. образовање је, у овом контексту, према речима Д. Пак (2011), добило улогу интеграцијског доприноса у склопу процеса придруживања ЕУ. Стварање нових образовних политика и образовних програма у овим земљама је финансијски подржано од ЕУ. Дакле, реформе образовања у земљама чланицама ЕУ и земљама са намером приступања овој интеграцији су израз политичке воље владајућих групација неолибералног опредељења.

Земље тзв. западног културног круга спроводе реформе образовања које се крећу према централизацији у образовању стварајући контекст у коме управљачке структуре одлучују шта и како да се учи и чему школе треба да подучавају. Стандардизоване реформе образовања у функцији тржишта истичу потребу достизања истих циљева без обзира на културу и друштво

у коме се спроводе и усмерене су, прво, на „подизање прага и смањивање разлика у успеху како би се побољшали резултати тестова из писмености и математике” и, друго, на развијање способности, под којима се „не подразумева помагање људима у достизању сопственог циља, већ припремање за извршење циљева образовне политике” (Харгривс 2013: 12).

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ГЛОБАЛИЗОВАНЕ ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ

Под глобализацијом се, најчешће, подразумева процес који тежи свеобухватности и јединствености света. Јелена Лончар (2005) истиче да глобализација остварује двоструки утицај, доводи до повезивања, али и развлашћивања: „Долази до процеса децентрализације те уступања моћи и суверености држава наднационалним тијелима” (Лончар 2005: 92). У огледу „Процеси глобализације” (2002) Боавентура де Соза Сантос такође истиче да се глобализација националне државе суочава са губљењем моћи и потребом да се прикључи транснационалним савезима. Сматра да глобализација може да створи нови модел друштвеног развоја, али и да изазове кризу у светском систему – међународном поретку.

У анализи међународног поретка често се полази од концепта „рачвања глобалне структуре” који је разрадио Џ. Розенау (James Rosenau), у коме постоје два система – систем суверених држава и вишесредиштан систем. Тако, реконцептуализацију промене у светској политици М. Ковачевић (2017) сагледава у светлу постојања „два паралелна међународна поретка (’поредак 1’ који је постојан и ’поредак 2’ који је контингентан)” (Ковачевић 2017: 184–185). Како истиче овај аутор, међународни односи су изложени променама и пролазе кроз фазу глобализовања, под којом подразумева мрежу међузависности на великим удаљеностима, тачније, мултиконтиненталним растојањима.

Изазови глобализације су отворили питање трансформације поретка у свету и питање стварања нових развојних стратегија, укључујући и образовне. „Проблем” са стратегијом је у томе што не постоји договорено дефинисање стратегије, а једна од уобичајених савремених дефиниција стратегију описује као одржавање равнотеже између циљева, начина и средстава; као идентификовање циљева; и као ресурсе и методе неопходне за испуњавање тих циљева (Фридман 2013).

Велику стратегију Џ. Гадис (John Lewis Gaddis) одређује као способност да се потенцијално неизмерне тежње помире с капацитетима који су нужно ограничени. Када се такве тежње не поклапају с практичним материјалним могућностима, резултат је неравнотежа. Велике силе на међународној сцени, примењујући велику стратегију у пракси, постижу амбициозне

циљеве, али губе из вида да су њихови економски капацитети ограничени. И тај образац се понавља. Ограниченост економских капацитета је нарочито видљива у суочавању света са пандемијом ковида 19.

Својеврсни изазов постојећем светском поретку и стварању нових развојних стратегија, укључујући и образовне, представља пандемија ковида 19. Х. Брандс (Hal Brands) и Ф. Гавин (Francis Gavin) у делу *COVID-19 and World Order* (2020) разматрају проблеме који се тичу изласка из „света ковида” у „свет после ковида”, затим глобалну стратегију јавног здравља, појачано ривалство у области технологије између САД и Кине и „прехрамбене нестабилности”, затим, будућност глобалне економије, глобалне политике и управљања – наглашавајући да свет више неће бити исти. Сматрају да је криза изазвана пандемијом ковида 19 била шок, али није била и изненађење – отворена су многа „стара” питања која захтевају „нове” одговоре. Сви набројани проблеми из наведене студије, може се закључити, непосредно су и посредно повезани са образовним политикама јер управо дешавања на овом подручју друштва могу да доведу до његове предности у области технологија, производњи хране, као и успешном суочавању са другим изазовима у савремености. Остаје, међутим, отворено питање да ли ће образовне политике које се суочавају са многим „старим” проблемима моћи да пруже „нове” одговоре.

Џ. Арквила (John Arquilla) и Н. Робертс (Nancy Roberts) у књизи *Post-Covid Grand Strategy* (2020) истичу да су кључни елементи велике стратегије – војни, економски, дипломатски, информативни капацитети и ресурси. Међутим, уколико стратегија занемарује друштво, као пресудну димензију, онда промашује свој циљ. Пример су Сједињене Државе које имају проблем да људе ставе на прво место јер држава која има највиши БДП на свету, већи од 21 трилиона долара, има систем управљања у коме више од половине становника или живи у сиромаштву или га дели један корак од финансијског слома. Постоји и друго лице друштвене димензије велике стратегије, које гледа споља и утиче на међународне интеракције са циљем да се преусмере токови културе и историје. Арквила и Робертс, такође, истичу да уколико стратегије нису окренуте домаћој економији и друштвеној обнови, тј. примењују се економски механизми који имају негативан утицај на просечног човека – државе постају неприпремљене да одговоре на нарастајуће кризе. Ковид је открио неприпремљеност једног броја држава да се суоче са овом врстом претње и сматрају да добра велика стратегија мора да штити људе од микроба исто као од ракета. Овој анализи би се могла додати констатација да управо образовне политике усмерене ка друштвеној обнови и добробити људи могу да допринесу стварању контекста у коме ће државе, али и појединци, моћи успешно да се суочавају са бројним изазовима и претњама.

У ауторском тексту „Кина и САД су пале на тесту пандемије” Џ. Нај истиче да је ковид 19 суочио човечанство са највећим тестом од 1918, када је од пандемије грипа умрло више људи него што је страдало у Првом свет-

ском рату. Сматра да у свету у којем границе постају порозније према свему, од дрога и незаконитих финансијских токова до заразних болести и сајбер тероризма, државе морају да користе привлачност своје меке моћи како би развиле мреже и институције које се баве новим претњама. Наглашава да није довољно размишљати о моћи над другима већ мора да се размотри и моћ са другима, тј. оснаживање других држава да остваре своје циљеве (на пример, да побољшају своју енергетску ефикасност или системе јавног здравља). Нај (2020) наглашава да у глобалној промени „која траје” мреже и повезаност постају важан извор моћи и безбедности.

Функционисање формалног образовања у условима пандемије је било пред великим искушењима које је превазишло ослањањем на нове технологије, тј. стварањем мреже и повезаности између различитих актера образовања. Ослањање на нове технологије је створило нову реалност у којој су већ видљиве и нове опасности.

Компјутерске технологије су обogaћене вредностима те постаје битно да се испита њихов утицај на животе људи, као и да се испита на који начин одређене технологије преображавају или подстичу неке од вредности (Хестер, Форд 2009). „Технологије нису неутралне [...] технолошке иновације не додају само нешто ново средини у којој се јављају, већ мењају целокупну средину, еколошки и структурално [...] сајберспејс технологије имају еколошку последицу на културу као целину” (Келнер, Гротуи 2009: 541). Нове технологије мењају начин на који људи стичу знања, начин на који размишљају, начин на који се односе према ауторитету, себи и другом човеку што, у крајњем исходу, води ка дехуманизацији и неизвесности. „Суочавамо се с новом будућношћу, чије је основно својство неизвесност” (Кантон 2009: 17). За сада нема прецизног одговора на питање у којој мери ће нове технологије изменити образовање: „Да ли ће нове технологије имати радикалне импликације по образовање, како неки сматрају, још увек је отворено питање” (Гиденс 2007: 512). Ипак, извесно је да ће развој нових технологија наћи своју примену у формалном образовању и извесно је да ће променити његову „природу”.

Развој информационо-комуникационих технологија (ИКТ) и повећан обим услуга у области отвореног *on-line* образовања пружају бројне могућности, али и представљају изазов за све нивое формалног образовања. Примена ИКТ у настави захтева обезбеђивање одговарајуће рачунарске опреме, испитивање потреба учесника образовног процеса и њихове дигиталне компетенције, техничку подршку итд. Неопходно је, стога, израдити стратешки документ који би одговарао потребама формалног образовања „за даљу изградњу инфраструктуре, институционалних и професионалних капацитета, као и низ мера у области осигурања квалитета онлајн-образовања” (Шћепановић, Кораћ, Лазаревић 2021: 32).

У контексту јачања мрежа и институција за суочавање са новим претњама, важно је нагласити потребу развијања система формалног образовања који својим укупним деловањем може пресудно да утиче на припремљеност како генерација обухваћених образовањем тако и укупног друштва да се суочи са кризним циклусима. Хомогенизација образовања може да оствари улогу повезивања и успостављања мреже сарадње међу земљама које „деле” исте вредности обликујући тзв. вишесредиштан систем. С друге стране, хомогенизација образовања може да представља и увод у његово „осиромашење” – пуку унификацију и стандардизацију која комплексност образовања своди на његову квантитативност. Стога је неопходно да укупна развојна стратегија укључује пажљиво избалансиран развој свих димензија друштва, посебно образовања које, у недостатку других компаративних предности, може да представља окосницу будућег развоја.

ЗАКЉУЧАК

Глобализована светска политика не познаје границе или их, уколико постоје – лако прелази. То показују и догађаји који прате пандемију ковида 19. Почетак пандемије и пратећа дешавања у различитим државама су показала да је врло лако и готово једновремено успостављена глобализована светска политика у равни примене медицинских процедура и епидемиолошких мера. И формално образовање, које је одраније прошло кроз тзв. хомогенизацију, пружио је јединствен одговор на опасност од погубног утицаја вируса: организационо и технички је било спремно да одговори новим изазовима и прилагодило се деловању у новим условима. Стварање универзалне перцепције (Харингтон 2020) омогућило је непосредан утицај на доношење државних мера у циљу отклањања најразличитијих опасности и превазилажења ограничења. Дешавања поводом пандемије показала су како групе стручњака у једној држави повезивањем са сличним групама у другим државама могу да утичу на усвајање глобалних безбедносних политика. Истовремено, показало се да међународне организације попут Светске здравствене организације имају моћ да наметну усвајање глобалне здравствене политике која, последично, доводи до наметања глобалних политика у различитим подручјима друштва, укључујући и образовање. Свет се налази на прекретници – кризе и изазови који га потресају умногоме мењају улоге различитих субјеката унутар држава и на међународној сцени, и показују да је и формално образовање активно укључено у тзв. глобализовану светску политику.

Наметање глобалних политика, као једино „исправних” и прихватљивих, повезано је са ризицима и претњама. Пандемија ковида 19 представља нову претњу за појединца и друштво због социјалне дистанце проузроковане мерама здравствене заштите: затварање школа, финансијска несигурност, не-

запосленост. Бројни алати дигиталне технологије за друштвено повезивање и пословање омогућили су, ипак, одржавање тзв. *онлајн* комуникације. Коришћење интернета, међутим, поред предности има и недостатке јер хиперреалност коју ствара води ка дехуманизацији. Комуникација без личног присуства атомизује појединца и осиромашује његову природу, чија је есенцијална потреба реална повезаност са другим људима.

У свету који је данас премрежен новим технологијама стварају се нова правила чија примена ће изменити његову досадашњу суштину. Пред нашим очима се одиграва титански судар старог и новог, чије је друго име криза. Кризе се понављају и стални су пратилац развоја људског друштва, што ће рећи да су претходне генерације које су сведочиле титанским сукобима успевале да превазиђу њихове негативне последице. Друштвене кризе доводе до дубоких промена и успостављају нове конфигурације друштвеног простора у коме неки елементи друштвене структуре потврђују свој значај, а други их губе. образовање, чини се, има прилику да се изнова покаже као незаменљиво.

ЛИТЕРАТУРА

Барлоу, Робертсон (2003): М. Barlou, Н. Дž. Robertson, Homogenizacija školstva, u: Dž. Mander, G. Edvard (ur.), *Globalizacija: argument protiv*, Beograd: Clio, 81–96.

Брандс, Гавин (2020): Н. Brands, F. J. Gavin, *COVID-19 and World Order*, Baltimore: John Hopkins University Press.

Делор (1996): J. Delors, *Learning: The Treasure Within*, UNESCO.

Де Соза Сантос (2014): В. D. S. Santos, *Procesi globalizacije, Reč – časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja*, 68/14, Beograd: Fabrika knjiga, 5–64.

Деспотовић, Поповић (2014): М. Despotović, К. Popović, *Strategije obrazovanja odraslih – želje, potrebe, mogućnosti i rezultati*, u: В. Knežić, А. Pejatović, Z. Milošević (ur.), *Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja odraslih u Srbiji*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 47–68.

Димитријевић, Стојановић (1996): V. Dimitrijević, R. Stojanović, *Međunarodni odnosi*, Beograd: Službeni list SRJ.

Фридман (2013): L. Freedman, *Strategy A History*, Oxford: Oxford University Press.

Гадис (2018): J. L. Gaddis, *On Grand Strategy*, New York: Penguin Press.

Гиденс (2007): Е. Gidens, *Sociologija*, Beograd: Ekonomski fakultet.

Хафнер (1997): P. J. Hafner, *Društvene promene i društvene krize danas*, *Теме*, 20/3–4, Ниш: Универзитет у Нишу, 327–337.

Харгривс (2013): Е. Hargravs, *Predgovor*, u: P. Sahlberg, *Finske lekcije: šta svet može da nauči iz obrazovnih reformi u Finskoj*, Beograd: Novoli, 9–16.

Харингтон (2020): К. Harington, *Špijuni koji su predvideli COVID-19*, pristupljeno decembra 2020, <https://www.danas.rs/svet/spijuni-koji-su-predvideli-kovid-19/>.

Хелер (1983): А. Heler, *Vrednosti i potrebe*, Beograd: Nolit.

Хестер, Форд (2009): М. D. Hester, P. Dž. Ford, *Kompjuteri i etika u sajber-dobu*, Београд: Службени гласник.

Ивановић (2014): V. Ivanović, Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti, *Međunarodne studije*, 14/2, Zagreb: Libertas међународно свеучилиште, 9–29.

Јањев (2003): I. Janjev, *Međunarodni odnosi i spoljna politika*, Београд: Институт за политичке студије.

Кабезудо, Кристидис, Деметриаду-Салтет, Халбартшлагер, Михај (2008): A. Kabezudo, K. Kristidis, V. Demetriadou-Saltet, F. Halbartšlager, Đ. P. Mihaj, *Smernice za globalno obrazovanje*, Lisabon: Severno-južni centar Saveta Evrope.

Кантона (2009): Dž. Kantona, *Ekstremna budućnost*, превод Ђорђе Трајковић, Београд: Clio.

Келнер, Гротуи (2009): M. Kelner, D. Grotui, Gubljenje naše duše u sajberspejsu, u: M. D. Hester, P. Dž. Ford, *Kompjuteri i etika u sajber-dobu*, Београд: Службени гласник, 540–544.

Ковачевић (2017): M. Kovačević, Međunarodni odnosi u doba teorijskog pluralizma: o stanju discipline i glavnim raspravama početkom 21. veka, *Međunarodni problemi*, vol. LXIX, br. 2–3, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 181–205.

Лончар (2005): J. Lončar, Globalizacija pojam, nastanak i trendovi razvoja, *Geodria*, 10/1, Zadar: Hrvatsko geografsko društvo, 91–104.

Миладиновић (2013): С. Миладиновић, Константе културног контекста и транзиција, *Култура*, 140, Београд: Завод за проучавање културног развика, 333–353.

Нај (2020): Dž. Naj, *Kina i SAD pale na testu pandemije*, приступљено децембра 2020, <https://www.danas.rs/svet/kina-i-sad-pale-na-testu-pandemije/>.

Нај (2006). Dž. Naj, *Kako razumevati međunarodne sukobe, uvod u teoriju i istoriju*, Београд: Stubovi kulture.

Огбу (1989): J. G. Ogbu, *Pedagoška antropologija*, Zagreb: Školske novine.

Пак (2011): D. Pack, Predgovor: O odnosu obrazovne politike i europske integracije, u: V. Domović i dr. (ed.), *Europsko obrazovanje – koncepti i perspektive iz pet zemalja*, Zagreb: Školska knjiga, 8–10.

Портној (2016): L. Portnoi, *Policy Borrowing and Reform in Education: Globalized Processes and Local Contexts*, New York: Palgrave Macmillan.

Сапир (1974): E. Sapir, *Ogledi iz kulturne antropologije*, Београд: Библиотека XX век.

Симић (2009): D. Simić, *Svetska politika, međudržavni i međunarodni poredak, svetska politika, globalni odnosi*, Београд: Ћигаја.

Спасеновић (2019): В. Спасеновић, *Образовна полијтика: глобални и локални процеси*, Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Шћепановић, Кораћ, Лазаревић (2021): D. Šćepanović, I. Korać, B. Lazarević, The readiness of teachers for implementing information and communication technology in Serbian higher education institutions, *TEME*, XLV/1, Niš: Univerzitet u Nišu, 19–32.

Vesna S. Trifunović

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Social Sciences and Humanities

SOCIAL CRISIS AND EDUCATION

Summary: The paper discusses the relationship between society and education and the impact of the social crisis on the functioning of the education system. The challenges that society faces are reflected both in the way the formal education system works and in many other aspects, causing changes that, together, lead to the evolution of education. In the context of global challenges, such as pandemics, formal education faces the need to ensure continuity in work, as well as the requirement to adapt its own functioning to changed working conditions. New circumstances can, in principle, have a multiple impact: 1) to accelerate the process of homogenization of education, 2) to create social and other barriers in the modern education system, 3) to simplify the educational process and prevent the development of four pillars of knowledge presented by the International Commission on Education in the 21st century.

The paper emphasizes the need for continuous research into the relationship between society and education and, especially in the context of global challenges, the ways in which these two systems respond to challenges.

The paper uses descriptive-analytical method and analysis of secondary material (analysis of scientific publications that deal with issues of social crisis, education and the Covid-19 pandemic).

Keywords: social change, social crisis, education, educational policies, pandemic.